

KÁRMÁN GABRIELLA

A kriminalisztikai nyilvántartások új lehetőségeiről az új nyilvántartási törvény apropóján

Az elmúlt év augusztusa óta új törvény szabályozza a bűnügyi nyilvántartásokat, immár új néven, új szerkezettel és tartalommal. A 2009. évi XLVII. törvény a korábbi 1999. évi LXXXV. törvény (Bnyt.v.)¹ egyes rendelkezéseit megsemmisítő 144/2008. (XI. 26.) AB határozatnak megfelelően új elveket határoz meg, és ezeknek megfelelően, az alkotmányos és a nemzetközi követelményeket egyaránt figyelembe véve, több helyütt kutatási eredményekre, gyakorlati tapasztalatokra is utalva, azokat megfontolva fekteti le a bűnügyi nyilvántartási rendszer alapjait. Az új törvény mindenekelőtt a személyes adatok kezelésének célhoz kötöttségét mint követelményt kívánja érvényesíteni az új megoldások bevezetésével.

Az egyik legjelentősebb módosulás a nyilvántartások rendszerének teljesen új felépítése. A törvény két teljesen elkülönült nyilvántartási egységként kezeli a bűnügyi nyilvántartási rendszert és a bűnügyi és rendészeti biometrikus adatok nyilvántartását. A törvény indokolása részletesen szól az elkülönítés okairól, a nyilvántartások eltérő céljairól és a felhasználás, a kezelés különböző feltételeiről.

A biometrikus nyilvántartások, a daktiloszkópiái és a DNS-profil-nyilvántartás célja a személyazonosítás. E nyilvántartások különossége abban rejlik, hogy a nyilvántartott adatok kezelése különleges szakértelmet feltételez. Az ujjnyomat és a DNS-profil nyilvántartásba vétele, az azonosító sajátosságok meghatározása, a nyilvántartásban történő keresés és az azonosítás egyaránt a speciális szakértői módszertan része. A szakirodalom ezeket a rendszereket szakértői nyilvántartásoknak nevezi. Ennélfogva az adatkezelő szükségképpen szakértői nyilvántartó szerv kell hogy legyen. Az új törvény ennek megfelelően a Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézetet jelöli meg kezelő szervként.

A törvény bűnügyi nyilvántartásnak nevezi azt a rendszert, amelynek célja elsősorban annak megállapítása, hogy egy adott személlyel szemben büntetőeljárás eredményeképpen született-e jogerős ítélet, sor került-e ennek kapcsán büntetés kiszabására, illetve mentesült-e már az elítélt a hátrányos következmények alól, vagy érvényesült-e az érintett személlyel szemben olyan hátrányos jogkövetkezmény, amelynek később az esetleges visszaesés, bűnisméltés szempontjából jelentősége van, vagy egyes foglal-

¹ A bűnügyi nyilvántartásról és a hatósági erkölcsi bizonyítványról rendelkező törvény (Bnyt.v.).

KÁRMÁN GABRIELLA

koztatási, engedélyezési követelmények vizsgálata szempontjából jelentősége lehet. A nyilvántartás tartalmazza továbbá, hogy egy adott személlyel szemben egy adott időpontban folyik-e büntetőeljárás, elrendelték-e előzetes letartóztatását vagy más meghatározott helyen tartózkodással járó kényszerintézkedés foganatosítását.

E nyilvántartások általánosságban a büntetőeljárás hatékonysága, a jogok és kötelezettségek érvényesíthetősége érdekében tartalmazzák a felsorolt információkat, ezért ezeket eljárási nyilvántartásoknak nevezzük. Kezelőjük a Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatala, a bűnügyi nyilvántartó szerv.

A bűnügyi nyilvántartási rendszer a bűnügyi nyilvántartásoktól elkülönülten kezeli a személyazonosító adatok és fényképek nyilvántartását, egy olyan „személyazonosító törzset”, amely az eljárási célú bűnügyi nyilvántartásoknak és a biometrikus nyilvántartásoknak egyaránt háttéréül szolgál. Az ezekben a nyilvántartásokban szereplő adatok kapcsolati kóddal kötődnek a személyes adatokhoz, amelyek csak a jogosultak számára ismerhetők meg. Az elkülönült kezelés célja a személyes adatok anonimizálása, valamint a nyilvántartások párhuzamosságának elkerülése.

A szabályozás azzal, hogy elkülöníti a bűnügyi nyilvántartást és a bűnügyi és rendészeti biometrikus adatok nyilvántartását, sőt azok számára más és más kezelőt is határoz meg céljuknak megfelelően, megvalósítja azt az igényt, hogy a szakértői, az eljárási és a közigazgatási nyilvántartásokat elkülönülten kell kezelni.²

A törvény egyik legfontosabb újdonsága, hogy különálló, egymással össze nem kapcsolható alnyilvántartásokat hoz létre. Meghatározza az alnyilvántartások célját, azt, hogy azok kinek mely adatait tartalmazzák, az adatközlő szervet és a törlésre vonatkozó információkat, egyúttal megszünteti a korábbi törvényben kifogásolt párhuzamosságokat.

További újítás, hogy az eljárási célú bűnügyi nyilvántartás rendszerén belül a büntetettek, a büntetőeljárás alatt állók és a kényszerintézkedés alatt állók alnyilvántartása mellett új kategóriaként megjelenik a hátrányos jogkövetkezmények alatt álló, büntetlen személyek alnyilvántartása.

Ez a nyilvántartás tartalmazza azoknak a személyeknek az adatait,

² Finszter Géza a Bnytv. elemzése kapcsán állapította meg, hogy az három különböző rendeltetésű nyilvántartást szabályoz: 1) a *kriminalisztikai nyilvántartást*, amelynek célja a bűncselekmények és azok elkövetőinek felderítése; 2) az *eljárási nyilvántartást*, amelynek célja az igazságszolgáltatásban a párhuzamosságok elkerülése és az ügyek egyesítése, a jogerősen kiszabott büntetések végrehajtása; valamint 3) a *közigazgatási nyilvántartást*, amelynek célja a jogoknak és jogosultságoknak, illetve a jogosultságból történő kizárás feltételeinek közhiteles igazolása. Kifogásolta azonban, hogy a törvény nem mindig következetes a nyilvántartások társadalmi rendeltetésének felismerésében: nem tartalmazza az összes kriminalisztikai nyilvántartást, a kriminalisztikai nyilvántartásokat nem a kompetens kezelőre bizza, továbbá „a közigazgatási nyilvántartások közhitelességét kiterjeszti azokra a nyilvántartásokra is, amelyeknek nem funkciója a jogok és jogosultságok igazolása”. Finszter Géza: A bűnügyi nyilvántartás helyzete és fejlesztésének lehetőségei. In: Virág György (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok*, 43. OKRI, Budapest, 2006, 48–49. o.

- „a) akinek az adatait a büntetettek nyilvántartásából a mentesítés – ideértve a kegyelmi mentesítés esetét is – folytán törölték,
- b) akivel szemben a bíróság bűnösséget megállapító jogerős ítéletet hozott, és az ítélet jogerőre emelkedésének napján mentesült,
- c) akivel szemben a bíróság bűnösséget megállapító jogerős ítéletet hozott, de büntetés kiszabását mellőzte,
- d) akivel szemben a bíróság felmentő ítéletet hozott, de vele szemben kényszer-gyógykezelést, elkobzást, vagyonelkobzást alkalmazott,
- e) akivel szemben a bíróság próbára bocsátást alkalmazott,
- f) akit az ügyész megrovásban részesített.” (15. §)

Az itt nyilvántartott személyek büntetlen előéletűnek tekintendők, „tisztá” erkölcsi bizonyítványt kapnak, nyilvántartásuk meghatározott szempontok szerint azonban mégis indokolt. A törvény indokolása szerint az itt nyilvántartott személyek adatait elsősorban „a bűnisméltés, visszaesés megállapítása, valamint az elítéléshez fűződő, a büntetett előlélethez képest szigorúbb követelményeket meghatározó foglalkoztatói, engedélyezési szabályok végrehajtása érdekében szükséges nyilvántartani”.

A törvény ezzel kapcsolatban módosítja a Btk. mentesítésre vonatkozó szabályozását is. Ezzel a Btk.-ban megjelenik egy olyan állapot, amely szerint az elítélt nem mentesült ugyan teljes körűen minden joghátrány alól, mégis büntetlen előléletűnek tekintendő.

A személyes adatok kezelése, célhoz kötöttségének érvényesítése valósul meg több más új rendelkezés tekintetében is. A törvény meghatározza az adatigénylésre jogosultak körét, és részletezi az átvehető adatokat. Újraszabályozza a nyilvántartási időket, megteremti ezeknek az összhangját a különböző alnyilvántartások között, és kimondja, hogy halál esetén az adatokat a nyilvántartásból nem kell törölni. Úgy alakítja ki a szabályozást, hogy akikkel szemben felmentő ítéletek és megszüntető határozatok születtek, nem kerülhetnek a nyilvántartásba.

Mindezekon túl fontos kiemelni, hogy a törvény létrehoz egy új nyilvántartást az európai uniós tagállamok bíróságai által magyar állampolgárokkal szemben hozott ítéletekről.

Kriminalisztikai nyilvántartások szűkebb és tágabb értelemben

A törvény általános felépítése kapcsán már esett szó arról, hogy a bünyügyi és rendészeti biometrikus nyilvántartás a bünyügyi nyilvántartási rendszertől elkülönülten jelenik meg.

- Az új törvény tovább tagolja a daktiloszkópiai és a DNS-profil-nyilvántartást
- a bűncselekmény helyszínén és a bűncselekmény elkövetésének nyomait hordozó tárgyon rögzített ujj- és tenyérnyomatok, valamint DNS-profilok nyilvántartására,
 - a büntetőeljárás alá vont személyek ujj- és tenyérnyomatainak és DNS-profiljainak nyilvántartására, valamint
 - a bűncselekmény elkövetése miatt jogerősen elítélt személyek ujj- és tenyérnyomatainak, valamint DNS-profiljainak nyilvántartására.

A különálló alnyilvántartások célja itt is a büntetőeljárás különböző szakaszában lévő személyek adatainak, valamint a helyszíni nyomoknak a differenciált kezelése.

A törvény meghatározza azokat a célokat, amelyek az adatkezelést indokoltá teszik a daktiloszkópiai nyilvántartásban. Ezek között egy új cél is szerepel a Bnytv.-ben meghatározott célok mellett: a büntetés-végrehajtási intézetbe, valamint a rendőrségi fogdába történő befogadáskor a befogadott személy azonosítása. A büntetőeljárás alatt állók nyilvántartásába történő bekerüléshez a meghatározott tárgyi súly a feltétel. Emellett a jogalkotó néhány olyan bűncselekmény esetén is indokoltnak tekintette a nyilvántartásba vételt, amelyek öt évet el nem érő szabadságvesztéssel fenyegetettek. A törvény indokolása szerint a 2002 és 2008 közötti statisztikai adatok azt mutatják, hogy meghatározott bűncselekményi tényállásokkal kapcsolatban a visszaesés jól kimutatható, mint például a hamis vád vagy a csődbüntetés. Felderítési tapasztalatok támasztják alá, hogy bizonyos cselekmények elkövetése után még nagyobb súlyú cselekmények elkövetése is jellemző. Az új törvény módosítja valamelyest a DNS-profil-nyilvántartásokba való bekerülési feltételeket is.

A DNS-profilok nyilvántartásának a célja majdnem teljesen azonos a daktiloszkópiai nyilvántartás céljával. Az a különbség, hogy a DNS-profil-nyilvántartás adatait nem használják sem a büntetés-végrehajtási intézetbe történő befogadás, sem az igazoltatást megtagadó személy azonosításakor.

Míg a jogalkotó a biometrikus nyilvántartásokat a kezelésükhöz szükséges különleges szakértelem alapján szakértői nyilvántartásnak nevezi, a konkrét felhasználási lehetőségek, célok nézőpontjából a szakirodalom kriminalisztikai nyilvántartásoknak tartja ezeket.

A korábbi szabályozással kapcsolatban megfogalmazott kritika ürügyén szó esett arról is, hogy a Bnytv. nem ölel fel minden kriminalisztikai nyilvántartást, sőt „éppen azokat nem szabályozza, amelyeknek törvénybe foglalása az alapvető emberi jogok épsége szempontjából kiemelkedő jelentőségű lenne”³.

³ Uo. 48. o.

Ilyenek a következők:

- a modus operandi és kapcsolódó nyilvántartások,
- bűnügyi operatív adattár,
- bűnügyi hálózati nyilvántartás,
- a bűncselekményekkel és azok feltételezett elkövetőivel kapcsolatos körözési nyilvántartás.⁴

Mindezt továbbgondolva, az információk rendszerének kiterjesztése érdekében, a kriminalisztikai vizsgálati módszerek fejlődését kihasználva, véleményem szerint megfontolandó lenne még szélesebbre vonni a kriminalisztikai nyilvántartások fogalmi körét.

„A bűnügyi nyilvántartás története azt igazolja, hogy e nyilvántartások kriminalisztikai szempontok alapján alakultak ki kettős funkcióval:

- Az ismeretlen tetteses bűnesetek tárgyi jegyeinek és az elkövetés jellemző módszereinek nyilvántartásba vétele abból a tapasztalatból történt, hogy a bűnismétlők hasonló módszerekkel követnek el újabb bűncselekményeket, ezért a kézre kerített elkövetők korábbi cselekményei is feltárhatók a nyilvántartásban rögzített adatok alapján.
- Az elkövetők személyes adatainak és azonosításra alkalmas jellemzőinek nyilvántartásba vétele lehetővé teszi az ismert elkövetők újabb bűncselekményeinek leleplezését.”⁵

Tág értelemben ma kriminalisztikai nyilvántartásnak tekinthető minden a felderítés vagy a bizonyítás szempontjából releváns nyomot, mintát vagy adatot tartalmazó adatbázis. Ezek leginkább egynemű, de különbségeket felmutató, ezáltal azonosítható személyek, tárgyak adatainak, nyomainak a gyűjteményei. Az adatbázis elemeit nevezhetjük kriminalisztikai adatoknak.

Az adatbázisok között megkülönböztetett figyelmet kell szentelni a személyi nyilvántartásoknak. A személyes adatok nyilvántartásának, kezelésének, felhasználásának szabályait törvényben kell meghatározni.

Az adatvédelmi törvény így határozza meg a bűnügyi személyes adat fogalmát: *„...a büntetőeljárás során vagy azt megelőzően a bűncselekménnyel vagy a büntetőeljárással összefüggésben, a büntetőeljárás lefolytatására, illetőleg a bűncselekmények felderítésére jogosult szerveknél, továbbá a büntetés-végrehajtás*

4 Finszter Géza – Kármán Gabriella: Szakértő a bizonyításban. Kézirat (fellelhető az Országos Kriminológiai Intézetben), 2009, 70. o.

5 Finszter Géza: i. m. 47. o.

szervezeténél keletkezett, az érintettel kapcsolatba hozható, valamint a büntetett előéletre vonatkozó személyes adat⁶”.

Mely adatok tartoznak ebbe a körbe? E szerint a személyes adatokon kívül idesorolható minden olyan információ, amely az érintettel kapcsolatba hozható. Ilyenek például a jellemző elkövetési módszerek, az elkövetés egyéb lényeges ismérvei, illetve a titkos információgyűjtés adatai stb. Mindezeket túl büntügyi személyes adatnak tekinthetők, véleményem szerint, azok az azonosító adatok, elsődlegesen minták vagy már azonosított nyomok, amelyek az érintettel nemcsak hogy kapcsolatba hozhatók, hanem azzal és csak azzal szükségszerű kapcsolatban állnak azáltal, hogy általuk az érintett személy azonosítható (azonosító adatok).

A kriminalisztikai nyilvántartások célja jellemzően az azonosítás. Az ebben a körben tárgyalt nyilvántartások azonosító alapadatai az ujjnyomat és a DNS-profil. Jelenleg ezzel a két nyomcsoporttal kapcsolatban áll rendelkezésre olyan verifikált tudásanyag és módszertan, amelynek alapján személyazonosításra és személynyilvántartásra egyaránt van lehetőség. Továbbá ezek azok a személyazonosító jellemzők, amelyeknek a leginkább jellemző a kriminalisztikai relevanciája és az előfordulási gyakorisága.

Napjainkban is nagy arányban járulnak hozzá az ujjnyomok a felderítéshez és a bizonyításhoz, főként helyszínes bűncselekmények esetén. A DNS-nyomok előfordulása ennél még nagyságrendekkel nagyobb. Amerre megfordulunk, mindenhol mikroméretű anyagmaradványokat hagyunk magunk után. Ennek felderítési szempontból óriási jelentősége van, és ebben rejlik a hátránya is egyben. Konkrét esetek hívják fel a figyelmet arra, hogy pusztán az anyagmaradvány ottléte, ennek detektálása alapján csak nagyon körültekintően vonhatók le további következtetések a nyomot hagyó személy otttartózkodására is, nemhogy egyéb szorosabb összefüggésekre. Nem tudjuk rekonstruálni ugyanis, hogy ezek a nyomok mikor és hogyan kerültek az adott helyre. Emiatt itt különösen érvényes a bizonyításnak az a tétele, hogy a bizonyítékokat önmagukban és a többi bizonyítékkal összefüggésben is kell értékelni...

A biometriáról dióhéjban

A személyazonosítás az ember egyediségének elvén alapszik. Ez számos jellemzője alapján kimutatható, leírható. Az ujjnyomaton kívül a fül-, az ajaknyomat, valamint a fog, az írisz egyaránt alkalmas erre, és ezek csak az azonosítás folyamán leggyakrabban alkalmazott szerveink.

⁶ Finszter Géza – Kármán Gabriella: i. m. 72. o.

Bár az ember állandósága filozófiai és biológiai értelemben viszonylagos, kriminalisztikai értelemben számos jellemzője abszolút állandónak tekinthető: nem változnak és nem változtathatók meg.⁷ A rögzíthető jellemzők lehetővé teszik az adatbázisok létrehozását; a csoportosíthatóság és az azonosító sajátosságok vizsgálatának lehetősége, az egyediség egységének valamiféle meghatározhatósága a feltétele a tulajdonképpeni azonosítási folyamatnak, és az esetenként ezt megelőző adatbázisban történő keresésnek. Míg az ember egyedisége nehezen megfogható és csak töredékesen kidolgozott, az egyes jellemzők megbízható azonosítási lehetőséget rejtenek magukban.

Az azonosításra azok a magatartási és testi jellemzők alkalmasak,

- amelyekkel lehetőség szerint sok ember bír (univerzalitás),
- amelyek minden embernél különböznek (egyediség),
- amelyek időben változatlanok (állandóság),
- amelyek mennyiségileg megfoghatók (mérhetőség).⁸

Ezek egyben a biometria, az élőlények mennyiségi jellemzőinek mérésével foglalkozó tudásanyag alapelvei.

A kriminalisztikai alkalmazás szempontjából további követelmény, hogy az adott jellemző rögzíthető; sajátosságai alapján csoportosítható, így kereshető legyen; emellett az adatbázis létrehozása csak releváns, gyakran előforduló nyom esetén célszerű.

A biometrikus jellemzők megkülönböztethetők aszerint is, hogy öröklődéskor (például DNS), az embrionális fejlődés korai szakaszaiban (például ujjnyomat) vagy gyakorlás közben keletkeztek (például kézírás).

Emellett fontos hangsúlyozni, hogy a testi jellemzők (például ujjnyomat, írisz) mellett a magatartási jellemzők, mint például a kézírás, a hang vagy a járás, a mozgásforma is szerepet kap a személyazonosításban, egyes jellemzők a személynyilvántartásban is. Bár ezek a dinamikus jellemzők a morfológiai jellemzőkhöz képest valóban csak viszonylag állandó, variábilis jellemzők. (Például az ujjnyomat ezekhez képest abszolút állandónak tekinthető.) A külső és belső körülmények hatására ezek bizonyos határokon belül változékonyságot mutatnak. Az azonosítás során itt is a legnehezebb feladat az egyediséget leginkább hordozó sajátosságegyüttes meghatározása. Az írásazonosítás módszertanának fő eleme az írás állandóságát leginkább hordozó jellemzők megállapítása. Ehhez ki kell szűrni a befolyásoló körülmények hatására megnyilvánuló jellemzőket.

⁷ Ez alól is van kivétel. Néhány ritka betegség hatására az ujjnyomat megváltozhat. Továbbá ismertek olyan adatok, miszerint műtéti úton lehetőség van az utolsó ujjpercen található bőr átültetésére. Ezek kriminalisztikai jelentősége azonban egyelőre elhanyagolható.

⁸ Heike Esch: Der binäre Mensch. Kriminalistik, 4/2008., S. 225–231.

E változékonyságnak az előnyeként fogható fel, hogy a külső-belső körülményekre adott reakciók is személyfüggők lehetnek. Megfelelő kutatásokkal e változási tendenciák is elemezhetők, és ezzel hozzájárulhatnak az azonosításon kívül más kérdések megoldásához. (Például speciális, a bizonyítás szempontjából lényeges állapotok meglétének igazolásához.)

A számítógépes technika, a képfeldolgozó rendszerek és a mesterségesintelligencia-kutatások mindinkább hozzájárulnak e dinamikus jellemzők vizsgálatához.

Magyarországon az új törvénnyel a fényképek nyilvántartása kikerült a szakértői nyilvántartások közül, mivel az itt nyilvántartott képek nem voltak alkalmasak a digitális arcfelismerésre, és azokat más célra, például személyi körözésre, felismerésre bemutatásra sem használták. A fényképeket a személyazonosító adatokhoz kapcsolva, de attól különálló nyilvántartásban helyezték el.

Automatizált arcfelismerő rendszereket több területen biztonsággal alkalmaznak, például beléptetés céljára, körözési célokra. Itt az arc bizonyos jellemzőit nagy felbontású kamerával rögzítik, és mérik főként a szem, az orr és a száj sajátságait. Így határozzák meg azokat a referenciapontokat, amelyek a vizsgált arca jellemzők.

Az íriszazonosítás során az íriszstruktúra felvétele után egy képfeldolgozó algoritmus segítségével spirálisan letapogatják a képet. Ez után matematikai módszerekkel létrehozzák az úgynevezett íriszkódot, amely az adatbázis alapadata.

A járásfelismerésre többféle módszert is kifejlesztettek. Alapja, hogy járás során a különböző testrészek, például a karok, a lábak, illetve a könyök bizonyos ismétlődő mozgást végeznek. Még vizsgálják, hogy a különböző személyek járása mennyiben tér el egymástól.

Az emberi beszélszervek felépítésén és a tanult beszélesi szokásokon alapszik a hang egyedisége, ezáltal azonosíthatósága. Ez az egyetlen olyan biometrikus technológia, amely nem az emberi test vizuális tulajdonságaira épül.

Tárgynyilvántartások

A tárgyaló törvény személynyilvántartásokat szabályoz. Ha azonban a kriminalisztikai nyilvántartásokat helyezzük vizsgálódásunk középpontjába, a kriminalisztikai célú személynyilvántartások mellett szólnunk kell a tárgyak nyilvántartásáról is.

Ahogy az azonosítás elvei különbözőképpen működnek a személyek és a tárgyak esetében, a személy- és tárgynyilvántartásoknak is mások a lehetőségei. A technológiai folyamatok – többnyire sorozatgyártás – során előállított tárgyak egyedisége az ember egyediségéhez mérve még inkább viszonylagosnak tekint-

hető. Ezek a tárgyak a gyártási folyamat egységessége miatt gyakorlatilag megkülönböztethetetlenek. Kérdés, hogy az egyedi változások mégis a gyártás során keletkeztek-e, és mely tárgyakat hogyan érintette ez a módosulás. Vagy ha a gyártás után keletkeztek, mennyire „lenyomata” az a nyomképző eszköznek; mennyire törvényszerű az összefüggés a nyomképzési folyamattal.

A kriminalisztika módszerei között kialakulásától kezdve egészen napjainkig meghatározók a tapasztalatok. Ehhez járulnak hozzá a legtöbb területen a nyom- és nyomadatbázisok. A paletta világszerte a teljes körű cipőtalp- és gumiabroncsnyomat-adatbázistól az egyedi vágóeszköznyom-adatbázisig terjed. A tárolt adatok behatárolják a felhasználási lehetőségeket. A mintagyűjtemények a klasszikus kriminalisztikán túl a műszeres analitika működését is megkönnyítik.

Az adatbázisnak mint kriminalisztikai eszköznek a számítógépes technika és az automatizált azonosítás új, informatikai szemlélete adott lendületet.

Az azonosítás során a szakértő nyomot rendel hozzá a nyomot hagyó személyhez, tárgyhoz. Ehhez a tevékenységhez meg kell határozni a nyom alapvető sajátosságait, és ismernünk kell az ember, tárgy vonatkozó azonosító sajátosságait (például az ujjnyom egyedi azonosító sajátosságait). A természettudományok anynyiban alakítják át ezt a folyamatot, hogy személyazonosítás esetén lehetővé válik a sajátosságok azonosító értékének a kiszámítása: mennyire gyakori a populációban, mennyire fontos az egyediség kimutatásában? Emellett lehetőség nyílik a sajátosságok összessége alapján az azonosság valószínűségének kiszámítására.

Tárgyak azonosítása esetén az egyediség meghatározása, az egyedi azonosító sajátosságok azonosító értékének meghatározása vizsgálati tárgyként, azok jellegzetességeinek kutatása által történhet.

A természettudományos háttérrel bíró szakértői területeken az alkalmazott módszerek, vizsgálati eljárások, a mérhetőség és az összehasonlíthatóság követelményeinek érvényesülése alapjaiban alakította át az azonosítási folyamatot. A képfeldolgozási, alakfelismerési módszerek segítségével a számítógépes háttér megteremtése olyan új típusú adatbázisok kialakításának feltételeit teremti meg, amelyek az automatizált módszerek számos előnyével bírnak. Automatizáltan zajlik az adatbevitel, a keresés és az összehasonlítás, rövid idő alatt nagyszámú adat feldolgozását végzik el, nagy tárolási kapacitásuk van, a matematikai-statisztikai funkciók alkalmazásával minden eddiginél pontosabb és egzaktabb eredmény várható.

A számszerűsítéshez, az automatizált összehasonlításához (de legalábbis az állandó, tudományos megalapozottságú azonosítási módszertan kialakításához) feltétel az „alkalmas nyom”. Ennek a következők a kritériumai: érvényesüljenek a traszológia tételei; azonosításra alkalmas módon tükrözze a nyomképző eszközt; szükségszerű leképezése legyen a nyomképzés folyamatának.

A kriminalisztika ismeretanyagában mindinkább megjelenő tudományos eredmények hatással vannak a megismerés és a bizonyítás eszközeivel kapcsolatos általános követelményekre is. Az Egyesült Államokban a jogrendszer jellegénél fogva folyamatosan vizsgálják a bizonyítási eszközök és módszerek tudományos megalapozottságát, egyúttal bizonyításbeli alkalmazhatóságát. A szakirodalomban Daubert-kritériumok néven váltak híressé azok a tényezők, amelyeket a szakértői bizonyítás során, tudományosságának, így megengedhetőségének megítéléséhez jelenleg vizsgálni kell. A Daubert-ítélet egyik újdonsága az új szempontok meghatározása mellett az, hogy a kérdés megítélését a bíróság kezébe adja a korábbi rendelkezésekkel szemben. (Ott ez a szakma feladata volt.)⁹

E kritériumokat vizsgálva a klasszikus kriminalisztikai ágazatokat éri a legőbbs kritika szubjektivitásukat, tudományos megalapozottságuk hiányosságát illetően.

A tapasztalatok arra utalnak, hogy a tudományos bizonyíték mint követelmény biztosítására egyfajta megoldást jelenthetnek a modern mérési módszerek, a természettudományok eredményeinek felhasználásával folytatott kutatások. Ezáltal objektívebb, a bizonyító erőt pontosabban megjelölő bizonyítékot várhatnánk.

Annak megítéléséhez, hogy hol vannak meg a modern mérési és egyéb vizsgálati technikák, valamint az automatizálás lehetőségei, illetve ezek mennyiben járulnak hozzá az objektívebb eredményekhez, meg kell vizsgálni, hogy az egyes nyomképző tárgyak, személyek, illetve azok nyomai mennyiben mérhetők, számokkal mennyiben jellemezhetők azok rögzítésének, megfigyelésének, vizsgálatának és elemzésének milyen számítástechnikai lehetőségei vannak.

A mérhetőség, illetve a számítógépes technika feltételeinek vizsgálata, azok megteremtése az első lépcsőfok. Ezután vetődhet fel a nyilvántartás lehetőségének gondolata. Más az eljárás, mások a követelmények, ha egy bizonyos személy identitását egy tömeg identitásából kell kiválasztani, és más, ha egy személy identitását egy adott másik identitással kell összehasonlítani. Az angol nyelvű szakirodalom két különböző kifejezést használ a két folyamatra; az előbbit az *identification*, utóbbit az *Authentication* elnevezéssel ruházta fel.¹⁰

⁹ A bíróságnak különösen a következő tényezőkre kell figyelemmel lennie:

- a szakértői technikát tesztelték-e, illetve az tesztelhető-e.
- az eredményeket publikálták-e,
- milyen a technika vagy a módszer hibaszázaléka az alkalmazás során,
- milyen a szakterület elfogadottsága a tudomány képviselői részéről.

Daubert vs. Merrell Dow Pharmaceuticals, 509 U.S. 579 (1993)

¹⁰ Dietmar Heubrock – Christina Dorn – Michael A. Stadler: Die forensische Bewegungsanalyse. Kriminalistik, 7/2007, S. 438.

A tapasztalatok szerint a matematikai-statisztikai módszerek alkalmazása, így a megbízhatóság meghatározhatósága a nyom- és a fegyverszakértői területen nehézségekbe ütközik.

A *nyomszakértői terület* meglehetősen heterogén; kompetenciájába tartozik a legkülönbözőbb tárgyak, eszközök, gépek, járművek nyomainak vizsgálata mellett az állatok, emberek által hagyott egyes nyomok azonosítása is. Állandó területei: az eszköznyomok vizsgálata, ezek között a zárok felnyitásának nyomai, a lakatok, rácsok elvágásával kapcsolatban keletkezett nyomok, a közlekedési eszköznyomok, illetve a lábbelinyomok vizsgálata.

A sokféle nyomképző eszköznek a nyomképzési folyamatai is sokféleké. Leginkább a cipőtalp, az autóüveg, a gumibroncs, illetve egyes vágóeszköznyomok esetén utalnak arra a külföldi tapasztalatok, hogy a szakvélemény megbízhatóságának növeléséhez hasznos lehet a számítógépes összehasonlító módszer és adatbázis.

A nyomképző feladata általában a nyomképző tárgy azonosítása a nyommal történő összehasonlítás alapján. (Emellett előfordulnak más jellegű kérdések is, például a nyomképzés folyamatának rekonstruálásával kapcsolatban.) A nyomképzési folyamatban a nyomképző eszközön és a nyomhordozó felületen kívül számos tényezőnek van szerepe (például a nyomképző erő nagyságának, irányának, egyéb külső körülményeknek).

Több tényezőt kell figyelembe venni annak megítéléséhez, hogy van-e lehetőség objektivizálásra, automatizálásra a nyom és a nyomképző tárgy (illetve az általa létrehozott próbanyom) összehasonlítása esetén.

Kérdés először is, hogy mennyire egységes a nyomképzési folyamat, mennyire törvényszerű a nyomképző jellegzetességeinek tükröződése a nyomban. (Mennyire állandó a kölcsönhatás, milyenek a külső körülmények, milyen mértékű a torzulás stb.) Mindezek alapján leginkább a járművek gumibroncs-lenyomatai és a lábbelinyomok vizsgálatakor vannak meg az automatizálás, az adatbázis-állítás feltételei. A vágóeszköznyomok keletkezésében számos nehezen általánosítható körülménynek van szerepe.

Látható, hogy a nyomképzők, a nyomhordozók és a nyomképzési folyamatok sokfélesége miatt ezen a területen – a jelenlegi eszközökkel – szinte lehetetlen pontosan meghatározni az egyedi sajátosságok azonosító értékét. Úgy tűnik, az azonosító szoftverek inkább egyedi esetekben – a konkrét nyom és a rendelkezésre álló lehetséges nyomképző eszköz összehasonlító vizsgálatában – segíthetnek.

Az *igazságügyi ballisztika* területén kézenfekvőbbek az objektivizálási, illetve az automatizálási lehetőségek. Az egyes lőfegyvertípusok működési folyamata egységes. A lövés folytán a lőszerelemeken a fegyveralkatrészekre jellemző nyo-

mok keletkeznek; ezek mennyiségi és minőségi vizsgálatok lehetőség van matematikai-statisztikai módszerek alkalmazására. Ez az eljárás egységesnek tekinthető, itt pontosan behatárolható sajátosságokról és működési elvekről van szó.

Az objektívizálási, esetleg az automatizálási lehetőség elsősorban a lövés folytán a fegyveralkatrészek és a löszerelemek (a töltényhüvely, lövedék) közötti kölcsönhatás közben előálló nyomok vizsgálatában lehetséges. Erre világszerte ismert automatizált azonosító rendszerek működnek: a DRUGFIRE (FBI) és az IBIS (Kanada), ezen kívül néhány országban vannak saját fejlesztések is. Itt a lövedék becsapódásakor keletkező nyomok jelentik a zavaró tényezőt.

Integrált bűnüldözési rendszerek – a jövő bűnügyi nyilvántartása

Katona Géza megállapítása utal a bűnügyi nyilvántartás jelenlegi változó szerepére, egyúttal előrejelíti annak lehetőségeit: *„A bűnügyi nyilvántartás, amelyet az előző évszázad derekán a krimináltaktika, esetenként a krimináltechnika eszközei között tárgyaltak, az évszázad végére kiegészült a szakértői rendszerekkel.”* Emellett a bűncselekmény és a bűnelkövető információs rendszerei mindinkább hozzájárulnak a kriminálinformatika létrejöttéhez.¹¹

Déri Pál munkássága is ebbe az irányba mutat. Az integrált bűnüldözési modell megalkotója egyértelműen az informatikát jelöli meg a korszerű nyomozás, az integrált bűnüldözés feltételének.¹² Ez kell ahhoz, hogy megvalósuljon az ideális rendszer, miszerint *„a bűnüldöző állomány minden tagjának a nap minden percében rendelkezésére áll munkája során az egész ország – és nemsokára egész Európa – minden rendőrségének valamennyi munkatársa és központi adattára”*. Előnyei között kell megemlíteni a távolság és az időtényező teljes kikapcsolását, az információk mennyiségi növekedése mellett egyúttal azok minőségi változását a sokrétű összekapcsolódási lehetőség által, és az információ sérülési lehetőségeinek csökkenését a közvetlenebb kapcsolat miatt.

Mindez központi adatbankot és egy mind kiterjedtebb hálózatot feltételez, egészen az információ keletkezési helyéig, a „helyszíning”. Kijelenti, hogy *„a számítógépes rendszerben tárolt anyagok országos hozzáférhetősége sokszorosára nővelné az információk hasznosíthatóságát”*.¹³ A hagyományos bűnügyi nyilvántartás

11 Katona Géza: A kriminalisztika és a bűnügyi tudományok. BM Kiadó, Budapest, 2002, 115. o.

12 Bócz Endre (szerk.): Kriminalisztika II. Duna Palota Kiadó, Budapest, 2004, 939. o.

13 Uo. 944. o.

mellett egyéb gyűjtemények létrehozása, így a nyilvántartott adatok körének szélesítése, lehetőség szerinti kiterjesztése a cél. Például a következőképpen:

- „keresett aktív bűnözők
- és fel nem derített bűncselekmények;
- bűncselekményre utaló vagy annak gyanúját keltő adatok nyilvántartásai;
- a tárgyazonosítást elősegítő gyűjtemények;
- a bűnözők gúnyneveit, tetoválásait, testi elváltozásait, beszédét, írását, jellegzetes járását tartalmazó felvételek, mozgóképek, leírások gyűjteménye;
- a bűnözők személyiségképének adatait, ezen belül a »modus operandi«-jét, valamint
- a személyi kapcsolatait tartalmazó nyilvántartás.”¹⁴

A személyazonosítás korszerű módszerei ebben az összefüggésben fokozott jelentőséget kapnak. Ehhez szükséges a különböző jellemzőkkel dolgozó azonosító rendszerek kriminalisztikai szempontú és célú továbbfejlesztése, elsősorban az osztályozás, a hatékonyabb keresés érdekében.

¹⁴ Uo.